

גיא זיידמן מסביר את החשיבות לזמננו של ההוצאה העברית של מאמרי הפדרליסט.

מרץ 2002

עדיין אקטואלי אחרי למעלה ממאתיים שנה / ד"ר גיא זיידמן

הפדרליסט – אוסף מאמרים של אבות האומה האמריקאית, שנועד לשכנע את אזרחי שלוש עשרה המדינות המייסדות להתאחד תחת משטר פדראלי אחד – מובא כעת בתרגום חדש לעברית, בתוספת מבוא של רות גביזון ואלן שפירא. מסמך מרתק ובעל השלכות רבות על מדינת ישראל, שלא מצליחה להשלים את חוקתה.

חוקה היא, על פי רוב, מסמך דרמטי המבשר דף חדש במשפטה של מדינה. במקרים רבים חוקה היא פרי מהפכה או שינוי משמעותי במשטר, וכתובתה מתבצעת באותם ימים נלהבים ואופטימיים שלאחר אותו שינוי.

עם הקמת מדינת ישראל התכוונו האבות המייסדים של האומה לכוון חוקה בישראל, ודיברו בהכרזת העצמאות על חוקה "שתיקבע על-ידי האסיפה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948". אבל אז, בזריזות מפתיעה, החליף במדינת ישראל הצעירה הריאליזם הפוליטי, את התלהבות ימי היסוד, ובפשרת הררי המפורסמת משנת 1950 הוחלט לכוון חוקה בשיטת הסלאמי ההפוכה: יוספו 'פרוסות' חוקה מעת לעת, עד שתושלם חוקה למדינת ישראל.

חמישים שנה ויותר חלפו מאז, ושאלת 'חוקה למדינת ישראל' לא נס ליחה. נהפוך הוא. חוקי היסוד ה'נותרים' העומדים על הפרק – חופש הביטוי וההתאגדות, זכויות חברתיות, זכויות במשפט, והצעות שונות בדבר שינוי שיטת הממשל בישראל, כל אלו עוסקים בבעיות חשובות במיוחד, ונוגעים בעצבים רגישים בחברה הישראלית.

למרבה העניין, מקבילה מסוימת למצב הישראלי הייחודי, שבו משטרה החוקתי של המדינה נמצא בשלבי 'התהוות' במשך שנות דור, ניתן למצוא דווקא בימיה הראשונים של ארצות הברית. הפרדה בת שנים לא מעטות בין התלהבות העצמאות, וההשלמה עם הצורך בקביעת משטר ראוי, התרחשה גם שם.

הסיפור, כקליפת אגוז, הוא של שלוש עשרה מדינות שזכו לעצמאותן בשנת 1776 אבל גילו עד מהרה שהן מתקשות לשמור על עצמאותן ללא שיתוף פעולה ביניהן. בהעדר ממשל מרכזי, גורם מתאם ומפקח, גם הרצון הטוב נמוג על רקע האינטרסים העצמיים של כל מדינה. הליקויים והקלקולים הביאו בשנת 1787 קבוצה של אנשי ציבור לשבת ולהציע מערכת ממשל חדשה. זה היסוד לחוקה הפדראלית האמריקאית המפורסמת. אז – ניסוי חדשני בממשל. היום, הבסיס לחוקה הוותיקה ביותר העומדת בתוקף.

והנה הבעיה. הצעת החוקה האמריקנית הובאה עתה לאישורן של אזרחי המדינות העצמאיות, לשעבר מושבות בריטניה בצפון אמריקה. למעלה מעשור עבר מאז זכו בעצמאותן ובינתיים חלפה האופוריה של ימי המלחמה נגד היריב הבריטי המשותף. עכשיו נוצר הצורך לשכנע את אזרחיהן של שלוש עשרה מדינות ריבוניות להסכים לוותר על חלק ניכר מסמכויות המדינה שזה מקרוב

הושגו, לטובת ממשל פדראלי חדש. מדינות ריבוניות ואזרחיהם אינם ששים לכך, כידוע. הקושי פה היה גדול במיוחד: החוקה הפדראלית הייתה פרי סדרת פשרות מורכבת, שלא סיפקה את מלוא רצונו של אף צד. יתר על כן, ההצעה הייתה להקים דגם חדש של ממשל, משטר לא לגמרי מוכר ומובן לכל האזרחים. ממשל שבירתו בעיר שטרם הוקמה, והמרוחקת מרוב חלקי האומה מרחק ימי רכיבה רבים. החששות מפני ממשל זה היו מרובים. השיקולים שהיו צריכים להילקח בחשבון – מורכבים.

בתקופה שמייד לאחר פרסום הצעת החוקה זכתה החוקה לאהדה רבה ואושרה במהירות במספר מדינות. אבל אז נגמר ירח הדבש. תהליך האישיור נעשה קשה ממדינה למדינה. התהליך כבר עמד לקראת סיומו – תשע מדינות קיבלו על עצמן את החוקה, והיא עמדה להיכנס לתוקף; ועדיין, שתיים מהמדינות החשובות ביותר וירגינייה, מולדתם של רבים מדור המייסדים, לרבות ג'ורג' וושינגטון, שהיה מיועד לתפקיד הנשיא הראשון, וניו-יורק – שער הכניסה הימי והמרכז המסחרי החשוב, התחבטו והתדיינו בשאלה האם לקבל על עצמם את עולה של החוקה.

ברגע קריטי זה יזם המחנה שתמך במשטר החוקתי החדש, או 'הפדראליסטים' כפי שכינו בתקופה, מסע שכנוע ציבורי. בנטל נשאו שלושה מהוגי הדעות הבכירים של המחנה: אלכסנדר המילטון, לימים שר בכיר בממשל, ג'יימס מדיוסון, לימים נשיא ארצות הברית, וג'והן ג'יי, לימים נשיא הראשון של בית המשפט העליון הפדראלי. התוצאה היא סידרת מאמרים שנועדו להציג את עקרונות החוקה האמריקאית, ולשכנע את הספקנים.

מדובר באחד המסמכים החשובים שנכתבו בתחום מדע המדינה והמשפט החוקתי. מסמך רציני, מעמיק ובשל; עיוני אך גם מעשי, קריא ומעניין. ועכשיו לראשונה, גם בעברית.

מלאכה חשובה עשה מרכז שלם הירושלמי בהביאו לפני הקורא הישראלי תרגום נאה, ראשון בעברית, של מאמרי הפדרליסט בנוסחם המלא, בתוספת דברי מבוא וביאור של רות גביזון ואלן שפירא, וכן סידרת נספחים רלוונטיים ומפתחות עניינים. לחברה הישראלית, המתחבטת בשאלות יסוד של ממשל חוקתי והבוחנת רפורמות לשיטת הממשל ולמבנה מערכת בתי המשפט נראית סדרת המאמרים אותם כולל הפדרליסט אקטואלית וחשובה מתמיד.

דומני, שהקורא הישראלי ימצא עניין היסטורי ואקדמי בחיבור, אבל גם יראה את ההשלכות המעשיות, לגבי ישראל, של רבים מהמאמרים. מי שאינו מאמין שמסמך שנכתב מעבר לאוקיאנוס לפני למעלה מאתיים שנה יכול להיות בעל השלכות אקטואליות, יתכבד ויקרא את דברי המבוא המצוינים של פרופ' רות גביזון ואלן שפירא.

בין המאמרים החשובים ניתן לציין את מאמר 10, בו מדיוסון מסביר כיצד מבנה חוקתי מאוזן של מוסדות השלטון יוכל לא רק לפתור את הבעיה של ניגוד אינטרסים בין קבוצות בחברה, אלא גם להביא להבנה אמיתית של כל קבוצה את צרכיה של זולתה, ולכוננות לפשרות הדדיות. מאמר 51 מסביר כיצד מסייע עיקרון הפרדת הרשויות המותווה בחוקה והעובדה שהיא מחייבת את הרשויות בשיתוף פעולה הדדי לשם פעולתן הסדירה ("איזונים ובלמים") למנוע את החשש מפני עריצות, כלומר שימוש לרעה בסמכויות הממשל.

באחד המאמרים המפורסמים בפדרליסט (מאמר 78) תומך המילטון בהקמת רשות שופטת מרכזית, עצמאית, שוות מעמד לנשיא ולקונגרס, אשר תגן על החוקה והמשטר הייחודי שזו יצרה. המילטון מסביר כי במשטר של הפרדת רשויות, הרשות השופטת "תהיה תמיד ... הפחות מסוכנת לזכויות הפוליטיות של החוקה". המילטון מדגיש שאין לחשוש מהתנהגותם של השופטים, שהרי

בידי בית הנבחרים להביא להדחתם, במקרים הקיצוניים המתאימים לכך. אני מניח שרבים מהקוראים כבר גיבשו לעצמם דעה בשאלה הנצחית האם המילטון צדק ברשימה זו. סיכומו של דבר, בשילוב שבין תיאוריה מדינית, היסטוריה והרבה רטוריקה, הפדרליסט הוא מסמך מרתק, ותרגומו החדש לעברית הוא תרומה משמעותית לדיון הציבורי הישראלי, כמו גם חווית קריאה מהנה.